

MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *Din nou despre cupele moldovenești de argint. Cu prilejul unei descoperiri / Encore une fois sur les gobelets moldaves d'argent. Autour d'une découverte / Once again on the Moldavian silver cups. Some thoughts on a discovery*, p. 19-39

Printr-un fericit concurs de împrejurări, autoarea a avut prilejul de a descoperi în colecțiile Muzeului *Victoria and Albert* din Londra, o cupă de argint (Room 69, The Whiteley Galleries, case 9, n° 144-1865). Inscripția slavonă de pe cupă arată că a fost comandată de către Dumitrașco Șoldan, mare vornic al Țării de Sus și de soția lui, Safta, la 8 august 7144 (1636). Comanditarul cupei este un boier moldovean bine cunoscut, mai multe cercetări minuțioase fiind dedicate ascendenței, căsătoriei, descendenței și înrudirilor sale. Rudă de sânge sau prin alianță cu vechii domni ai Moldovei, dar și cu cei mai noi, precum Movileștii sau Vasile Lupu, Dumitrașco Șoldan făcea parte din cercul puterii, deopotrivă prin calitatea sa de mare dregător, cât și prin înrudirile sale, fiind conștient de statul social pe care-l deținea și pe care trebuia să și-l afirme prin felurite simboluri și gesturi; printre acestea, statutul de ctitor și standardul său de viață socială. Este foarte posibil ca un obiect de prestigiu să fi fost și cupa pe care marele vornic a comandat-o, făcând parte din categoria acelor semne exterioare care dovedesc statutul social, puterea și reputația celui care le deține. Peste tot în Europa, vasele prețioase erau strâns legate de viața oficială de la curte și de reprezentarea sa. Astfel de obiecte nu îndeplineau doar o funcție practică, ci și una simbolică. Etalate, ele dovedeau „bogația, puterea și gustul” deținătorului (Eva Helfenstein). Într-un asemenea caz, putem înțelege de ce inscripția de pe cupa lui Dumitrașco Șoldan nu pomeneste nimic despre scopul ei. Numele comanditarului era important și, totodată, era îndeajuns, întrucât prin el se stabilea legătura dintre obiect și persoană, păstrând amintirea acesteia odată de-a lungul timpului. În același timp, nu este imposibil ca boierul moldovean să fi comandat două cupe identice, pentru a dispune de o pereche potrivită drept cadou. Pe de-o parte, există dovezi că asemenea vase făceau adeseori parte din zestrea tinerelor fete, nu doar în Moldova, ci și în Țara Românească, iar numărul lor varia în funcție de puterea economică și de statutul social al părinților. Pe de altă parte, exista obiceiul de a dărui cupe cu prilejul căsătoriilor sau a botezurilor.

*

Grâce à un heureux concours de circonstances, l'auteur a eu la chance de trouver, dans les collections du «Victoria and Albert Museum» de Londres, un gobelet en argent (Silver, Room 69, The Whiteley Galleries, case 9, n° 144-1865). Son inscription slave atteste qu'il a été commandé par Dumitrașco Șoldan, le grand maréchal (*dvornik*) du Haut-Pays, et son épouse Safta, le 8 août 7144 (1636). Le commanditaire est un boyard moldave bien connu; ses origines, son mariage, sa postérité et ses liens de parenté ont déjà fait l'objet des recherches minutieuses. Apparenté par sang ou par alliance aux anciens princes de Moldavie, mais aussi à des princes plus récents, tels que les Movilă ou Vasile Lupu, Dumitrașco Șoldan faisait ainsi partie du cercle du pouvoir non seulement par sa qualité de grand dignitaire. C'était un statut dont il était conscient et qu'il était obligé d'affirmer par quelques symboles et gestes qui puissent permettre sa reconnaissance; parmi ceux-ci – la vocation de fondateur (*ktitor*) et son standard de vie sociale. Il est fort possible que le gobelet du maréchal ait été un objet de prestige, de la catégorie des signes extérieurs qui attestent la position sociale, le pouvoir et la réputation du possesseur. Partout en Europe, la vaisselle précieuse était liée à la vie officielle de la cour et à sa

représentation. Elle avait non seulement des fonctions pratiques, mais aussi symboliques. Étalée, elle témoignait de «la richesse, la puissance et le goût» du propriétaire (Eva Helfenstein). Dans un tel cas, on comprend pourquoi l'inscription du gobelet de Dumitrașco Șoldan ne fait aucune référence à sa destination. Le nom du commanditaire était important et suffisant, car c'était lui qui établissait le lien entre l'objet et la personne, en préservant au fil du temps la mémoire de celle-ci. En même temps, il n'est pas impossible que le noble moldave ait commandé deux gobelets identiques, pour disposer d'une paire utilisable comme présent. D'une part, il y a des preuves que de tels vases faisaient souvent partie de la dot des jeunes filles, non seulement en Moldavie, mais également en Valachie; leur nombre varie en fonction du pouvoir économique et du statut social des parents. D'autre part, il y avait aussi la coutume d'offrir des gobelets à l'occasion des mariages ou des baptêmes.

MIHAI ANATOLII CIOBANU, *Cupa lui Lupe Huru din Sala Armelor a Kremlinului moscovit / Gobelet du boyard Lupe Huru conservé dans la salle d'armes du Kremlin de Moscou / Lupe Huru's cup. The Kremlin armoury chamber, p. 41-52*

În 1927, în studiul despre vasele moldovenești aflate în Sala Armelor din Kremlin, istoricul rus A.V. Oreshnikov descria o cupă din veacul al XVI-lea. Potrivit inscripției slavonești, cupa fusese comandată de Lupe Huru și de soția lui Cristina pentru fiica lor, Grozava, la 8 august 1580. Studiul de față publică pentru prima oară o fotografie a acestui obiect și analizează contextul istoric în care a fost realizat. Totodată, articolul reconstituie activitatea politică a proprietarului cupei, Lupe Huru și analizează armoriile sale. Lupe Huru a fost pârcălab de Hotin și socrul lui Ioan vodă cel Cumplit. Atunci când domnul și-a pierdut tronul, pârcălabul a fugit în Țara Leșască împreună cu familia sa. Câțiva ani mai târziu boierul pribeag comanda cupa armoriată aflată astăzi la Kremlin, care are o înălțime de 17,78 cm și o greutate de 324,2 grame. Nu se știe cum această piescă de orfevărie moldovenească a ajuns la Moscova, însă este documentată folosirea ei în ceremoniile de încoronare ale țarilor din 1883 și 1896. Investigația de față constituie începutul unui proiect pe termen lung, prin care autorii își propun să introducă în circuitul științific toate obiectele istorice de proveniență românească aflate în muzeele și în arhivele din Rusia.

*

In his 1927 study about the Moldavian vessels from the Kremlin Armoury Chamber, the Russian historian A.V. Oreshnikov described a 16th century cup. According to the Slavonic inscription, Lupe Huru, together with his wife, Cristina, ordered this cup to be made for their daughter, Grozava, on the 8th of August 1580. This study aims at investigating the cup's owner and his family, but also at analysing the period when the object was made. The article also discusses Lupe Huru's heraldic emblems engraved on the cup. Lupe Huru was a burgrave of Hotin and the father-in-law of the Moldavian Prince John the Terrible. When the prince lost his throne, Lupe Huru took refuge in Poland. A few years later, the exiled noble ordered the cup, which has a height of 17.78 cm and a weight of 324.2 g. There is no information on how this piece of Moldavian silverware, which was used during the crowning ceremonies of the tsars in

1883 and 1896, arrived at Moscow. The present article also includes for the first time a photographic reproduction of the cup. This research is the beginning of a long-term project that aims to make known to scholars all historical objects of Romanian proveniences held today in Russian museums and archives.

SILVIU ANDRIEȘ-TABAC, MIHAI CIOCANU, *Cupe boierești din secolul al XVI-lea descoperite în stânga Prutului / Gobelets des boyards du XVIe siècle, découvertes sur la rive gauche du Prut / 16th century Aristocratic cups found in Moldavia, on the left side of the Prut*, p. 53-72

Vasele pentru băut – cupele, paharele, potirele și pocalele – comportă o funcție uzuală, una simbolică, consemnând statutul social al proprietarului, comanditarului sau donatorului, și una economică, de tezaurizare, mai ales atunci când sunt confecționate din metale prețioase, ornamentate cu finețe artistică și dotate cu inscripții speciale.

Până în prezent, în istoriografia românească au fost semnalate cinci cupe boierești moldovenești din secolul al XVI-lea, prin contribuțiile lui Constantin Moisil, Alexei V. Oreșnikov, Constantin Cihodaru și Corina Nicolescu, alți cercetători aducând diferite precizări la atribuirea sau datarea lor: cupa lui Lupu Huru din 1580; paharul logofătului Lupu Stroici din 1591; cupa de danie a marelui postelnic Drăgan și a soției sale Irina din circa 1597-1600; cupa vistiernicului Tăutul Vrânceanul și a soției sale Ana Tăutuleasa din Cordăreni de la 1600; cupa uricarului Ieremia Băseanul și a soției sale Varvara de la cumpăna secolelor XVI-XVII.

Acestor cinci pahare, autointitulate în legenda slavonă prin termenul „кyпa”, adică cupă, li se adaugă alte patru cupe de argint, mai vechi, descoperite în stânga Prutului, informația despre care a fost colectată de autori pe parcursul a mai mulți ani, în încercarea de a conserva orice date legate de descoperirea neregulamentară a unor depozite de obiecte medievale prețioase, care au intrat în colecții particulare puțin sau deloc cunoscute, cercetătorilor rămânându-le doar date tehnice sumare și poze nu tocmai profesioniste: a) cupa pârcălabului Mihu din 1530-1540 (descoperită în perioada interbelică în teritoriul satului Păruceni, la locul numit Leu, comuna Seliște, azi în raionul Nisporeni); b) cupa ușarului Hacico din 1551 (descoperită în raionul Ungheni); c) cupa panului Drușco din 1571 (loc de descoperire incert, dar legat de teritoriul raionului Noua Suliță, regiunea Cernăuți); d) cupa pârcălabului Copaci din a II-a jumătate a secolului al XVI-lea (descoperită în pădurea din apropierea satului Cunicea, raionul Florești, fost în ținutul Sorocii).

*

Medieval drinking vessels, such as cups, mugs, goblets and bowls, fulfilled three different functions: (1) an everyday role; (2) a symbolic purpose, of emphasising the social status of the owner/the patron/the donator; (3) an economic use, of hoarding, especially when the objects were made of precious metals, were artistically decorated and were engraved with distinctive inscriptions.

To this day, scholars knew of five 16th century Moldavian aristocratic cups, due to the studies published by Constantin Moisil, Alexei V. Oreșnikov, Constantin Cihodaru and Corina

Nicolescu. Other scholars helped at dating and identifying the cups' owners: Lupe Huru's cup from 1580; the chancellor Lupu Stroici's mug from 1591; the cup donated by the great chamberlain Drăgan and by his wife, Irina, around 1597-1600; the cup ordered by the treasurer Tăutul Vrânceanul and by his wife, Ana Tăutuleasa from Cordăreni, in 1600; the cup ordered by the scribe Ieremia Băseanul and by his wife, Varvara, sometimes around 1600. All these five cups are called „кyпa” in their Slavonic inscriptions.

To them, one should add four more silver cups, more ancient, discovered in Moldavia, in the region on the left side of the Prut. The authors found out about these cups during the long period of collecting and preserving all pieces of information related to illegal discoveries of medieval precious objects, which later were acquired for lesser known or unidentified private collections. In these cases, scholars are left only with a few technical data and some rather unprofessional photographs: 1) the burgrave Miha's cup from 1530-1540 (unearthed in the interwar period on the territory of the Păruceni village, at the place called Leu, today in the county of Nisporeni); (2) the doorkeeper Hacico from 1551 (discovered in the county of Ungheni); (3) pan Drușco's cup from 1571 (found in an unspecified place, somewhere in the county of Noua Suliță, in the region of Cernăuți); (4) the burgrave Copaci's cup from the second half of the 16th century (uncovered in the forest nearby Cunicea village, in the Florești county, in the former region of Soroca).

DOREL ȚUINEA, *Pătrunderea slujbașilor netransilvăneni ai lui Mihai Viteazul în societatea ardeleană/ Présence des dignitaires non-autochtones au temps de l'administration du prince Michel le Brave en Transylvanie/ The intrusion of the non-autochthonous dignitaries during Michael the Brave's rule in Transylvania*, p. 73-85

Studiul de față își propune să identifice și să analizeze mijloacele pe care Mihai Viteazul le-a folosit pentru a înlesni pătrunderea în societatea transilvăneană a slujbașilor săi non-autohtoni, cu precădere a boierilor munteni. Mihai Viteazul a devenit principe al Transilvaniei ca urmare a unei campanii militare. În chip firesc, Mihai a încercat să numească în poziții cheie ale administrației centrale, precum și în principalele fortificații amplasate în puncte strategice, oameni în care să poată avea încredere. În încercarea de a înlesni integrarea acestor oameni în societatea transilvăneană, Mihai a folosit diferite mijloace: le-a dăruit pământuri, i-a numit în conciliul princiar, ceea ce le garanta automat dreptul de a participa la întâlnirile Dietei, sau i-a numit castelani ai unora dintre cele mai importante fortificații. Toți acești dregători non-autohtoni au acționat ca agenți ai domnului muntean, deopotrivă la nivel central și local, îndeplinind poruncile sale.

*

The present study aims at identifying and at analysing the means used by Michael the Brave in order to insert in the Transylvanian society some non-autochthonous dignitaries, mostly Wallachian boyars. Michael the Brave became prince of Transylvania at the outcome of a military campaign. Naturally, Michael tried to appoint in key-positions, in the central government, as well as in the main strategic strongholds, men he could trust. Michael tried to implant these new men into the Transylvanian society by different means: he gave them land; he

appointed them in the princely council, which automatically guaranteed their membership to the Diet meetings; or appointed them castellans of some of the most important strongholds. All these non-autochthonous dignitaries acted as the Wallachian lord's agents, both at the central and at the local levels, and fulfilled the princely instructions.

ȘTEFAN S. GOROVEI, *Genealogie dinastică și antroponomie istorică: doamnele lui Ștefan Tomșa al II-lea/ Généalogie dynastique et anthroponymie historique: les épouses d'Etienne Tomsa II, prince de Moldavie/ Dynastic genealogy and historic anthroponymy: the wives of Stephen Tomsa II, lord of Moldavia*, p. 87-134

Autorul revine asupra uneia dintre primele sale cercetări genealogice, începută pe vremea studiilor sale la liceul din Fălticeni (Suceava) și determinată, la acea vreme, de traducerea (pe care o socotise greșită) unei inscripții slavone de pe o broderie religioasă (*epitaf* sau *aer*), oferită în 1623 bisericii Sfântul Nicolae din Iași de către domnul Moldovei, Ștefan Tomșa al II-lea și de către doamna Axanina. De fapt, editorul din 1887 al acestei inscripții a înțeles greșit relația dintre domn și Axanina, concluzionând că ar fi fost vorba de *mama* sa. În realitate, Axanina era, potrivit formulei slavone din inscripție, *soția* sa. În sprijinul aceste îndreptări, autorul adunase în studiul său, care a fost publicat abia în 1971, mai multe mențiuni istorice, sprijindu-se pe diverse surse (documente, inscripții, pomelnice). Concluzia la care a ajuns atunci a fost că acest domn al Moldovei (1611–1615, 1621–1623) fusese căsătorit de două ori: cu o anume *Ginevra* (care a murit înainte de 1613), al cărui nume este amintit doar în câteva pomelnice, și cu *Axanina*, care apare alături de domn între 1613 și 1623, adică pe parcursul ambelor sale domnii. În 1983 o nouă ipoteză a fost formulată cu privire la prenumele acestor doamne, a căror origine nu o cunoaștem: numele *Axanina* a fost interpretat ca derivând, într-o grafie diferită, modificată, de la numele grec *Asanina* (Ἀσανίνα), sugerându-se că ar fi aparținut nobilei familii bizantine Asanis. Cele două nume au fost „alipite” pentru a se obține astfel o *Ginevra Asanina*, adică o Ginevra, fiica unui Asanis sau din familia Asanis. Această identificare genealogică neașteptată a dat mai departe naștere altor ipoteze privind înrudirile constantinopolitane ale lui Ștefan Tomșa, etc.

„Ginevra Asanina” în locul Ginevrei și Axaninei a părut o soluție convingătoare și acceptabilă, date fiind mențiunile contradictorii din pomelnice. Cu toate acestea, temeiurile acestei ipoteze rămân foarte fragile. Este vorba mai degrabă de o înșiruire de speculații, înlănțuite într-un mod inteligent și, aparent, logic. Autorul a crezut așadar de cuviință că se impune o reexaminare a surselor (al căror număr este astăzi ceva mai bogat față de cele disponibile în anii 1965-1970). În lumina acestei noi examinări, s-a putut constata că toate textele originale redau numele *Axanina*, câteodată greșit, într-un fel sau altul în textele copiate târziu (pe parcursul secolelor XVII-XIX). Aceste erori grafice se explică ușor: *numele Axanina este necunoscut în onomastica românească* (pe parcursul secolelor, soția lui Ștefan Tomșa pare să fi fost singura care a purtat acest prenume!). Drept urmare, copiii au încercat să-l apropie de formele folosite în spațiul românesc (*Axana*, *Axenia*, *Axinia*, chiar și *Xenia*, sub influență rusească). Forma *Asanina* este întâlnită o singură dată, în pomelnicul mănăstirii Curtea de Argeș (Țara Românească), într-un paragraf care poate fi datat o jumătate de secol mai târziu, în vreme ce pomelnicul mănăstirii Golia (Iași), tradus în greacă și recopiat spre mijlocul secolului al XIX-lea, ne oferă o formă foarte apropiată (*Asamina*). Nu se poate întemeia o ipoteză genealogică pe astfel de forme corupte, întâlnite în surse târzii și neclare. În schimb, numele *Ginevra* se găsește

doar în pomelnice și câteodată alături de *Axanina*, ceea ce constituie în sine o probă sigură și suficientă pentru a susține existența a două personaje distincte.

Însă această nouă examinare a surselor, mai profundată și mai detaliată decât precedentă, a scos la iveală și alte câteva aspecte, destul de ciudate, care au rămas neobservate până astăzi și care îndeamnă la noi cercetări. De exemplu, Leon Tomșa, domn al Țării Românești între 1629-1632, se intitulează „fiul răposatului Ștefan Tomșa, domnul Moldovei”; însă această descendență era una adevărată ?! În documentele și pomelnicele moldovenești Ștefan Tomșa este însoțit uneori de un fiu numit *Leviin*, născut, după cât se pare, din căsătoria sa cu Ginevra. Dar este, oare, *Leviin* o formă (fie ea și neobișnuită) a numelui *Leon* ? Pe de altă parte, înspre ce orizonturi onomastice ne poate purta numele celei de-a doua soții a lui Tomșa, *Axanina*? Iată două direcții de cercetare viitoare, care ar merita cu prisosință interesul și efortul istoricilor și filologilor.

*

L'auteur revient sur les traces d'une de ses premières recherches généalogiques, conçue durant ses études au lycée de Fălticeni (Suceava) et provoquée, à l'époque, par la traduction (qu'il avait jugée erronée) de l'inscription slavonne d'une broderie religieuse (*épitaphe* ou *aër*) offerte en 1623 à l'église St.-Nicolas de Jassy par le prince de Moldavie Étienne Tomșa II et la princesse Axanina. En effet, l'éditeur de cette inscription, en 1887, avait mal compris la relation entre le prince et Axanina, en concluant qu'il s'agirait de sa *mère*; en réalité, Axanina était – selon la formule slavonne de l'inscription – son *épouse*. À l'appui de cette correction, l'auteur avait rassemblé dans son étude, qui ne fut publiée qu'en 1971, plusieurs mentions historiques, puisées à diverses sources (documents, inscriptions, obituaires). Il conclut alors que ce prince de Moldavie (1611–1615, 1621–1623) fut marié deux fois: avec une certaine **Ginevra** (Ginèvre, morte avant 1613), dont le nom est attesté seulement par quelques obituaires, et avec **Axanina**, attestée à ses côtés entre 1613 et 1623, c'est-à-dire tout au long de ses deux règnes. À partir de 1983, une hypothèse prit naissance autour des prénoms de ces princesses d'origine inconnue: le nom Axanina fut interprété comme une graphie différente (altérée) du nom grec *Asanina* (Ἀσανίνα), indiquant une femme qui aurait appartenu à la noble famille byzantine des Asanès; on a „collé” les deux noms pour obtenir, de la sorte, une **Ginevra Asanina**, c'est-à-dire Ginèvre, fille d'un Asanis (Ἀσάνης) ou de la famille des Asanès. Cette identification généalogique inattendue devait conduire à d'autres hypothèses concernant la parentèle constantinopolitaine d'Étienne Tomșa etc.

„Ginevra Asanina” à la place de Ginevra *et* Axanina parut une solution convaincante et acceptable, vu certaines mentions apparemment contradictoires des obituaires. Quand même, les fondements de cette hypothèse restaient très fragiles: plutôt une suite de suppositions, enchaînées d'une manière intelligente et avec des apparences logiques. L'auteur crut donc nécessaire de reprendre l'examen des sources (dont le nombre est aujourd'hui un peu plus riche par rapport à celui disponible en 1965–1970). À la lumière de ce nouvel examen, on a pu constater que **tous les textes originels** rendent le nom *Axanina* (Axanina), parfois altéré, d'une manière ou d'une autre, par les textes copiés tardivement (au cours des XVIIe–XIXe siècles). Ces altérations graphiques s'expliquent facilement: **le nom Axanina est inconnu dans l'onomastique roumaine** (au cours des siècles, l'épouse d'Étienne Tomșa semble avoir été la seule ainsi prénommée !) et les copistes ont essayé de le rapprocher des formes usitées dans l'espace roumain (Axana, Axenia, Axinia, même Xenia sous l'influence russe). On trouve la forme

Asanina **une seule fois**, dans l'obituaire du monastère de Curtea de Argeș (Valachie), dans un paragraphe qui peut être daté un demi-siècle plus tard, tandis que l'obituaire du monastère de Golia (Jassy), traduit en grec et recopié vers le milieu du XIXe siècle, nous offre une forme très proche (*Asamina*). On ne peut pas fonder une hypothèse généalogique sur de telles formes corrompues, recueillies dans des sources tardives et confuses. Par contre, on trouve le nom *Ginevra* seulement dans des obituaires et parfois ensemble avec *Axanina*, preuve certaine et suffisante pour soutenir l'existence des **deux personnages différents**.

Mais ce nouvel examen des sources, plus approfondi et plus attentif, a mis en évidence quelques aspects assez étranges, inaperçus jusqu'aujourd'hui et qui poussent vers de nouvelles investigations. Par exemple, d'une part Léon Tomșa, prince de Valachie en 1629–1632, se disait „fils de feu Étienne Tomșa, prince de Moldavie”: l'était-il en toute vérité ?! Dans les documents et les obituaires moldaves, Étienne Tomșa est accompagné parfois par un fils nommé *Leviin* (Leviiná), né – semble-t-il – de son mariage avec Ginevra. Mais **Leviin = Léon** ?! D'autre part, le nom de la seconde épouse de Tomșa, *Axanina*, vers quels horizons onomastiques nous porte-t-il?! Voilà deux directions pour des recherches à venir, qui mériteraient bien l'intérêt et les efforts des historiens et des philologues.

OANA RIZESCU, *Fațetele obedienței și valențele contestării. Autoritatea domnească și criticii săi pe parcursul tranziției la forma de guvernare fanariotă / Hypostases de l'obédience et valences de la contestation. Autorité princière et ses contestataires au temps de la transition vers l'administration phanariote / Facets of obedience and meanings of contestation: the princely authority and its critics during the transition to Phanariote rule*, p. 135-184

Studiul de față analizează tehnicile discursive folosite pentru legitimarea sau contestarea autorității politice de diverse grupuri sociale din țările române. Perioada analizată este cea a regimului fanariot, împreună cu perioada de tranziție spre fanarioți, iar investigația se concentrează asupra practicilor sociale și asupra multiplelor fire culturale și ideologice care se întrepătrund în dezvoltarea societății românești tradiționale pe o durată lungă. Plecând de la sugestiile analitice din literatura dedicată studiilor comparative asupra discursurilor din diverse contexte socio-politice, studiul urmărește construirea unui cadru analitic adecvat înțelegerii surselor locale. Analiza are drept scop dezvăluirea distincției dintre aparența și substanța discursurilor publice ale diverșilor actorilor sociali, ca o cheie interpretativă predilectă în lumina particularităților unui context social specific. Studiul urmărește strategiile discursive folosite de reprezentanții puterii domnești, precum și de către boieri, Biserică și mase în rețeaua de putere dominantă din epocă, analizând totodată și felul în care acestea se întrepătrund. O asemenea analiză are drept scop realizarea unei mai bune înțelegeri a autoritarismului fanariot.

*

The article studies the discursive devices targeted at the legitimation of political authority and at its contestation by various social groups in the Romanian principalities, setting from this perspective the period of Phanariote rule, together with that of the transition to Phanariotism, against the background of the social practices and their multilayered cultural and ideological

entanglements developed within the traditional Romanian society over the long run. Drawing insights from the literature devoted to the comparative study of discourses in different social and political settings, in order to elaborate an appropriate framework for understanding the local record in the field, and discovering the distinction between the public and the hidden discourses advanced by the actors involved as a privileged interpretative key in light of the peculiarities exhibited by the social context in view, it delineates the specific strategies employed by the representatives of princely power, as well as by the boyardom, the Church and the masses within the prevailing networks of power relations of the time, together with their characteristic intertwinements. A better understanding of Phanariote authoritarianism is expected to emerge by way of the approach thus advanced.

ADRIAN MAGINA, *Mirajul patriei pierdute. Ocuparea Caransebeşului de către otomani în memoria locuitorilor săi / Mirage de la patrie perdue. L'occupation de la ville Caransebeş par les Ottomans dans la mémoire de ses habitants / The mirage of a lost Motherland. The Ottoman conquest of Caransebeş in the local community's memory*, p. 185-193

În anul 1658 un eveniment major avea să afecteze Principatul Transilvaniei. Presat de către Înalta Poartă, principele Acațiu Barcsay a cedat otomanilor zone din vestul Principatului, respectiv Banatul de Caransebeş-Lugoj și cetatea Ineului. Pentru locuitorii din Caransebeş, instaurarea dominației otomane a fost un moment crucial. Orașul era populat în bună măsură de către o mică nobilime românească bine conturată la nivel comunitar, atașată unor valori inspirate de propaganda catolică și reformată. Cei mai mulți dintre acești nobili s-au refugiat în zonele învecinate din Transilvania, mai ales în arealul Hațeg-Hunedoara. Pentru supraviețuitorii catastrofei, ocuparea orașului de către turci reprezentat echivalentul unei patrii pierdute, a unei copilării fericite lăsate în urmă ori a unor vremuri de bunăstare rememorate cu plăcere. Intrarea otomanilor în oraș a condus spre drame de familie, lăsarea în urmă a casei și proprietăților sau chiar a unor obiecte personale. Vreme de două-trei decenii după eveniment, diverse acte emise de către sau pentru refugiații din Caransebeş re-memorează impactul emoțional negativ al aceluși moment. Prima grijă a locuitorilor după restaurarea administrației habsburgice (1688) a fost să șteargă amintirea ocupației otomane, să se reazeze în cadrul legal și mental din trecut. A doua ocupare a orașului de către trupele otomane (1699) avea să elimine definitiv ideea patriei pierdute din mentalul colectiv, nobilimea refugiată orientându-se spre noul orizont oferit de Ungaria și Transilvania imperială.

*

In 1658 the Transylvanian Prince, Akos Barcsay, conceded to the Ottoman Empire important Western regions of his realm, including the Banat of Caransebeş-Lugoj and the fortress of Ineu. The inhabitants of Caransebeş saw this political change as a turning point in their lives and in the history of the local community. Before the Ottoman conquest, the town of Caransebeş was ruled by a small Romanian aristocracy, attached to a set of values inspired by Reformation or Catholic propaganda. After the conquest, most noble families took refuge in the neighbouring areas, especially in the Hațeg - Hunedoara region. For most of them the new

Ottoman regime was a disaster that brought to an abrupt end a Golden Age. As they felt themselves abandoned, they imagined their past as a glorious age of welfare and prosperity. For more than thirty years the documents issued by the refugees are an impressive testimony of the emotional impact triggered by the experience of losing their “motherland”. Thus, one could understand why, once the province came under the Habsburgs’ rule in 1688, the local community obliterated any memory connected to the Ottoman domination. However, a second Ottoman conquest in 1699 forced a brutal separation with the past, as the local nobility began to search for a new identity within the Habsburg controlled territories of Hungary and Transylvania.

LAURENȚIU RĂDVAN, MIHAI ANATOLII CIOBANU, *Cum arăta curtea domnească din Iași? Informații inedite din surse cartografice / Comment se présentait la cour princière de Jassy? Informations inconnues dans les sources cartographiques / How did the princely residence in Iasi look like? New information from cartographic sources*, p. 195-234

Cercetări recente în arhivele din fostul spațiu sovietic au permis descoperirea de noi planuri pentru orașul Iași. La Biblioteca Națională a Ucrainei din Kiev a fost descoperită o nouă versiune a planului din 1769, cu cele mai importante repere din Iași marcate pe hartă. Dar mai importantă a fost descoperirea – în Arhiva Militar-Istorică din Moscova – a unui plan al curții domnești din Iași, datat în perioada 1769-1774 și având o legendă în limba germană. Acest plan – ridicat probabil de Friedrich Wilhelm Bauer și echipa sa de topografi – ne permite să reconstituim reședința principală a domnului Moldovei, așa cum exista în secolul al XVIII-lea, oferindu-ne totodată și indicii importante cu privire la modul în care a evoluat curtea de-a lungul timpului. În sfârșit, putem identifica traseul zidului din jur și să plasăm cu exactitate diferitele clădiri care au alcătuit reședința, de la cele mai importante, palatele domnului și doamnei, până la biserică, bucătărie, baie, grajduri și alte construcții cu scopuri diferite. Analiza situației bisericii principale (numită „de pe poartă” în surse) oferă posibilitatea de a lansa noi ipoteze privind evoluția curții, de la cetatea din secolul al XV-lea - prima parte a secolului al XVII-lea până la reședința extinsă a lui Vasile Lupu și a tuturor domnilor care au urmat până la incendiul din 1784, care a distrus curtea

*

Recent research into the archives in the former soviet space has allowed the discovery of new plans for the city of Iași. At the National Library of Ukraine from Kiev, a new version of the 1769 plan was discovered, with the most relevant landmarks from Iași marked on the map. But most important was the discovery – in the Military-Historical Archive in Moscow – of a plan of the princely residence, dated from the period 1769-1774 and with a German legend. This plan-drawn probably by Friedrich Wilhelm Bauer and his team of topographers – allows us to reconstruct the main residence of the prince of Moldavia, as it appeared in the eighteenth century, but also gives important clues regarding how the court evolved over time. Finally, we can see the line of the surrounding wall and accurately place the various buildings that made up this residence, from the most important, the palaces of the prince and his wife, to the church, kitchen, the bath, the stables and other constructions with different purposes. The analysis of the

situation of the main church (named "from the gate" in sources) offers the opportunity to launch theories on how the residence evolved, from the fortress from the fifteenth century - the first part of the seventeenth century to the extended residence of prince Vasile Lupu and all the princes that followed until the deadly fire of 1784, which destroyed the court.

ALEXANDRU-FLORIN PLATON, *La belle ... et vivante ville de Yassi: între Orientul medieval și Occidentul modern. Jurnalul inedit de călătorie al unui genevez la Iași și în Basarabia, în 1811 / La belle ... et vivante ville de Yassi: entre l'Orient médiéval et l'Occident moderne. Le journal inconnu d'un voyageur de Genève à Jassy et en Bessarabie, dans l'année 1811 / La belle ... et vivante ville de Yassi: between the medieval and the modern world. A Genevese's travel log in Iasi and Bessarabia in 1811, p. 235-255*

În vara anului 1811 Léonard Revilliod a călătorit la Iași și în Basarabia. Născut la Geneva în 1786, Revilliod a trăit pentru o vreme în Odessa (din 1809), unde a întemeiat împreună cu un asociat o societate de comerț cu grâne și animale. Scopul călătoriei în Moldova era de a cumpăra oi pentru afacerea pe care tocmai o începuse. Călătoria la Iași a lui Revilliod a fost consemnată într-un jurnal încă nepublicat, care se găsește astăzi la Archives d'État de Genève. Călătoria, care a început pe 14 iulie și s-a încheiat pe 25 octombrie, scoate la iveală, în chip indirect, specificul capitalei acestei țări românești, aflate la acea vreme sub ocupație rusească. Notele lui Revilliod de pe parcursul scurtei sale șederi la Iași (16 iulie - 8 august) sunt foarte dense, în vreme ce detaliile cu privire la împrejurimile în care a petrecut aproape trei săptămâni sunt considerabil mai reduse. Cu toate acestea, chiar și descrierile succinte ale lui Revilliod creionează o imagine a orașului, a obiceiurilor locale, a anumitor evenimente și, mai cu seamă, a personalității unora dintre oamenii care l-au însoțit pe genevez în călătoria sa, cu care a interacționat sau pe care de-abia i-a întâlnit..

Descrierile oamenilor și locurilor nu sunt neobișnuite și pot fi adăugate celorlalte relatări ale călătorilor prin țările române, întrucât împărtășesc aceleași concluzii. Este o lume care se găsea la începuturile procesului de modernizare (sau, mai specific, de europenizare) al unei elite sociale și, în general, al unei societăți prinse între două epoci și între două regiuni – Răsăritul și Apusul – cu toate consecințele care decurgeau din această situație.

*

Léonard Revilliod, born in Geneva in 1786 and temporarily living in Odessa (since 1809) where he had set up, together with an associate, an agricultural and animal husbandry company, travelled during the summer of 1811 in Iasi and Bessarabia. His main purpose was to purchase sheep for the business he had just started. His trip to Iasi has been recorded in a yet unpublished travel log, which can be found at Archives d'État de Genève. This relatively long visit (which started on July 14th and ended on October 25th) indirectly highlights the nature of this Romanian province capital which was, at the time, under Russian occupation. Revilliod's notes during the short time he has been staying in Iasi (July 16th – August 8th 1811) are extremely compact, while the details regarding the surroundings in which he stayed almost three weeks are quite reduced. Nevertheless, even from Revilliod's scarce depictions, we can still draw some impressions on

how the city looked like, the local habits, certain events and especially the personal profile of some people who accompanied the Genevese during his trip, with whom he interfered or even barely met...

The depiction of the people and places is not out of the ordinary and it can be added up to the other travelers' and visitors' notes concerning the Romanian Principalities, as they share the same conclusions: the beginning of a modernization process (to be more precise, an Europeanisation one) of a social elite and, generally speaking, of a society caught between two ages and also two regions – East and West – with all the consequences derived from this situation.

GHEORGHE LAZĂR, *Contribuții documentare privind genealogia familiei Târnoveanu (sec. XVII-XVIII) / Contributions documentaires concernant la généalogie de la famille Târnoveanu (XVIIe - XVIIIe siècles) / Some documents on the genealogy of the Târnoveanu family (17th-18th centuries)*, p. 257-277

Cercetarea și transcrierea a unui număr de șase documente din perioada secolelor XVII-XVIII, aflate într-o colecție particulară și în parte necunoscute, au oferit autorului suficiente informații pentru a încerca o reconstituire a genealogia familiei căreia i-au aparținut amintitele înscrisuri. În fapt, este vorba de boierii din Desa (j. Dolj), amintiți în surse, începând cu mijlocul secolului a XVII-lea, cu antroponimicul *Târnoveanu*. Deși la o primă vedere conținutul amintitelor documente nu se individualizează prin ceva special, ele oferă totuși informații prețioase atât în ceea ce privește genealogia familiei – începuturile ei putând fi fixate pe la mijlocul secolului al XVI-lea –, cât și activitatea anumitor membri ai acestei familii. De departe, exemplul cel mai ilustrativ din această perspectivă este cel al lui Radu logofăt (și vornic) din Desa, amintit în documente încă din cel de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, fiind mai apoi implicat și în evenimentele politice din anii 1631-1632 care au dus la preluarea tronului Țării Românești de către Matei Basarab (1632-1654). De reținut și faptul că pe parcursul a mai multor generații, printre descendenții familiei se regăsesc mai mulți *logofeți*, care au activat în cancelaria domnească a Țării Românești, ceea ce constituie un indiciu prețios al faptului că știința de carte s-a aflat la mare preț în rândurile membrilor ei. În anexa studiului, autorul publică *in extenso* textul amintitelor documente.

*

This study is based on the discovery in a private archive of six documents related to the Târnoveanu family, dating from the 17th and the 18th centuries. These charters provide an insight into the genealogy of the Desa noble family (Dolj County), known from mid-17th century under the name of Târnoveanu. Although at a first sight the six documents are rather blunt, once analysed carefully they reveal some precious information with regard to the family's genealogy and to some of its members' activities. The Târnoveanu family has its beginnings in mid-16th century, but its most illustrious representative is Radu from Desa, chancellor and *vornic*, mentioned in documents from the second decade of the 17th century. Radu was involved in the political turmoil from 1631-1632 that led to Matthew Basarab's ascension to the Wallachian throne. Significantly, throughout several generations, there were several chancellors and scribes in the Târnoveanu family active in the Wallachian princely chancery. Apparently, the

Târnoveanu family made use of its literate knowledge to enhance its social status. All six documents are edited in the appendix of the article.

PETRONEL ZAHARIUC, *Despre închinările mănăstirii Adam, din ținutul Covurlui, la mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe Muntele Sinai și la Mitropolia Moldovei și Sucevei / Sur les dédicaces du monastère d'Adam, du département Covurlui, envers au monastère Sainte Catherine du Mont Sinai et à la Métropole de Moldavie et de Suceava / On the dedications of the Adam monastery, from the Covurlui County, to Saint Catherine's Monastery on Mont Sinai and to the Metropolitan See of Moldavia and Suceava*, p. 279-302

Acest articol reprezintă o contribuție la istoria mănăstirii Adam, din ținutul Covurlui (astăzi, județul Galați) în care am insistat asupra a două momente importante din devenirea ei: închinarea la mănăstirea Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai (1694-1695) și închinarea la Mitropolia Moldovei și Sucevei (1759), aducând, totodată, și câteva completări la biografiile ctitorilor, care au făcut parte din familia boierească Adam (Movilă), care nu au fost cuprinse în studiile istoricului Paul Păltănea.

*

This article contributes to a better understanding of the history of the Adam Monastery, from the Covurlui County (today in the Galați County). The study focuses on two crucial moments in the history of the monastery: its dedication to Saint Catherine's Monastery on Mont Sinai (1694-1695) and its dedication to the Metropolitan See of Moldavia and Suceava (1759). There are also added new details to the biographies of the founders, members of the noble family Adam (Movilă). These details were unknown to the family's biographer, the historian Paul Păltănea.

PETRONEL ZAHARIUC, GHEORGHE LAZĂR, *Un izvod de documente și o catagrafie a odoarelor mănăstirii Dobrovăț, păstrate la Muntele Athos (mănăstirea Zograf) / Un cartulaire et un inventaire des objets du culte du monastère Dobrovăț, conservés au mont Athos (le monastère de Zographou) / A cartulary and an inventory of cult objects from the Dobrovăț monastery, kept at Mount Athos (the Zograf Monastery)*, p. 303-359

În arhiva mănăstirii Zograf de la Muntele Athos, pe care am început să o cercetăm de ceva vreme, alături de cele peste două sute de documente păstrate, ale căror rezumate le-am publicat recent, se păstrează și acest izvod, din 1839, cu rezumatele documentelor din arhiva mănăstirii Dobrovăț și cu lista odoarelor și a altor lucruri din biserica mănăstirii. Izvodul cuprinde rezumate și mențiuni după 591 de documente, dintre care 313 sunt privitoare la satele, viile și dughenile mănăstirii Dobrovăț, iar 278 la robii țigani ai mănăstirii. Pe lângă acest izvod cu rezumate de documente, publicăm acum și o catagrafie, din 23 aprilie 1839, care cuprinde

odoarele, manuscrisele, veșmintele și alte obiecte liturgice din biserica mare a mănăstirii Dobrovăț, cu hramul Pogorârea Sfântului Duh, dintre care unele sunt vechi, încă din vremea marelui ctitor, Ștefan cel Mare. Considerăm că publicarea acestui document, atât de cuprinzător, contribuie la o mai bună cunoaștere a istoriei mănăstirii Dobrovăț și aduce, totodată, câteva importante informații de istorie generală a Moldovei în secolele XV-XIX: două documente și un manuscris de la Ștefan cel Mare, neștiute până acum, documente noi despre istoria unor sate din Moldova și a unor imobile din Iași și Botoșani, o impresionantă „arhivă” privitoare la robii țigani ai mănăstirii, date despre inventarul liturgic al bisericii mari din mănăstirea Dobrovăț și o însemnare despre averea unui egumen al mănăstirii, Ioanichie, din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

*

In the archive of the Zograf Monastery at Mount Athos, which we are researching for some time, we have discovered a documentary treasure. We recently published the registries of more than two hundred documents from this archive. In addition to these documents, we also discovered an 1839 cartulary, comprising the registries of the documents from the archive of the Dobrovăț monastery and an inventory of the cult objects from the same monastery. The cartulary consists of 591 registries and mentions of documents. Of these, 313 documents are related to the monastery's villages, vineyards and shops, while 278 are referring to the monastery's gipsy slaves. Together with this cartulary, we are also publishing an inventory from the 23th of April 1839 that listed the cult objects, the manuscripts, the vestments and other liturgical objects from the great church of the Dobrovăț monastery, dedicated to the Descent of the Holy Spirit. Some of these objects had a long history, dating from the days of Stephen the Great, the founder of the monastery. These documents provide new insights into the history of the Dobrovăț monastery. Moreover, they also add some important information on the history of Moldavia from the 15th to the 19th century: two documents and a manuscript from the time of Stephen the Great, previously unknown, new documents concerning the history of several Moldavian villages, but also regarding the urban history of Jassi and Botoșani. Equally impressive are the documentation on the monastery's gipsy slaves, the liturgical inventory of the great church of the monastery and the note on the wealth of Ioanichie, an abbot from the first half of the 19th century.

† ȘERBAN PAPACOSTEA, *Stat și națiune în evul mediu românesc / État et nation dans le Moyen Age roumaine / State and Nation in the Romanian Middle Ages*, p. 361-370

Studiul de față este o contribuție propusă de Șerban Papacostea pentru o lucrare colectivă de plan, propusă la începutul anilor 1980 la Institutul de Studii Sud-Est Europene. Proiectul, intitulat *Locul Românilor în Istoria Universală*, urma să valorifice una dintre sugestiile lui N. Iorga, de unde și titlul său. Șerban Papacostea a acceptat să colaboreze și a scris un studiu, care a fost descoperit recent în arhiva sa personală de Andrei Pippidi, unul dintre editorii proiectului, care în cele din urmă a fost abandonat. Profesorul Andrei Pippidi a acceptat să scrie o notă succintă în care să explice contextul academic și politic al proiectului original. Șerban Papacostea a declinat invitația inițială de a scrie despre legăturile românilor cu Polonia-Lituania,

alegând în schimb un subiect care-l interesa în cel mai înalt grad: relația dintre stat și națiune în țările românești medievale. Acest studiu, mai degrabă o schiță de lucru decât o versiune finală, scoate la lumină un proiect de multă vreme uitat. În plus, studiul contribuie la o mai bună înțelegere a gândirii istorice a lui Șerban Papacostea, dezvăluind o schiță intermediară a ideilor sale privind rădăcinile naționale ale Țării Românești și Moldovei medievale.

*

This short article is an unpublished contribution proposed by Șerban Papacostea to a large-scale collective work, planned in the early 1980's by the Institute for South-Eastern European Studies. The project, entitled *The Place of Romanians in the Universal History*, aimed to make use of one of Iorga's suggestions, hence its title. Șerban Papacostea accepted to collaborate and to submit an article, which was discovered by Andrei Pippidi, one of the editors of the abandoned project, in his personal archive. Professor Pippidi kindly accepted to write a brief notice and to explain the scholarly and political context of the original project. Șerban Papacostea declined the initial invitation to write about the Romanians' connections with Poland-Lithuania, but chose instead a topic that interested him the most: the national foundations of the two medieval states, of Wallachia and Moldavia. This brief study, rather a draft than a concluded version, brings to light a long-forgotten scholarly project. Additionally, it helps the understanding of Șerban Papacostea's historical thought by making known an intermediary sketch of his ideas on the national roots of medieval Wallachia and Moldavia.